

mánya kell, hogy irányítsa életünket. Az ima és tevékenység kettősségének a ritmusa ad igazi értelmet és mélységet életünknek; mindkettő nélkülözhetetlen állapotbeli kötelességeink teljes keresztény gyakorlásához.

Ritter Márton

GONDOLATOK A BECSÜLETESSÉGRŐL

Az Egyház kezdete óta él a keresztényekben az a meggyőződés, amelyet Tertullianus így fogalmazott meg: „Anima naturaliter christiana”, a lélek természeténél fogva keresztény. Ennek a mondásnak igazi értelmén a hittudósok még ma is vitatkoznak.

Egyik jelentése abban a tudatban keresendő, amely szerint a kereszténység emberképe egyenlő a pogány filozófusok „természetes” emberképével; más szóval: „az” ember egyszerűen a „keresztény”. Hogy ez az értelmezés a mai időkben mennyi kérdést vet fel még a keresztény hittudósok körében is, erre itt most nem térhetünk ki.

Tertullianus mondását a középkori teológia így értelmezte: „Gratia supponit naturam”, a kegyelem feltételezi a természetet. — A természet és kegyelem viszonya egyébként már szent Pál is foglalkoztatta, s a kérdéssel kapcsolatos kutatások, megfontolások mind a mai napig a teológusok kedvenc témái közé tartoznak.

Ezekkel az elvont jellegű, filozófiai és teológiai megfontolásokkal párhuzamosan azonban már korán találkozunk olyan gondolatokkal is, amelyek a kegyelem és a természet közötti viszonyt inkább a gyakorlati élet szemszögéből szemlélik. Tudvalevő, hogy a korai kereszténység erénytanára nagy hatással volt a sztoicizmus, amely röviddel a kereszténység megjelenése előtt hódította meg Rómát, és amelyben a kereszténység sok rokon elemet fedezett fel. A sztoikusok magatartása sokban hasonlított a keresztény mártírokéhoz, s így gyakran szolgált eszményképül a keresztényeknek.

Tertullianus fent idézett mondását számomra a legáltalában egy lelkigyakorlatvezető „fordította le” mai nyelvre: „Ahhoz, hogy jó keresztények legyünk, először tisztességes pogányoknak kell lennünk”.

S ezzel eljutottunk cikkünk tulajdonképpeni témájához.

Sokszor elgondolkoztam azon, hogy hogyan sülyedtek viszonylag rövid idő alatt egyes kereszténynek hirdetett országok vagy társadalmi csoportok materializmusba, pusztán evilági életfelfogásba, élvezethajhászásba. — Ítéletem elnagyolt, mégis úgy érzem, hogy egyik okát a fent említett, „lefordított” igazság elhanyagolásában kell keresni. „Emeletet” akartak építeni, anélkül hogy megteremtették volna az emberi alapokat.

A természetes erények között főhelyre kell tenni a becsületességet. Ezért a következőkben erről az erényről lesz szó.

Mi a becsületesség?

Számomra a becsületesség fogalmát legtalálóbban az ismert első cserkész-törvény írja körül: „A cserkész egyeneslelkű s feltétlenül igazat mond.” A becsületesség ezek szerint az egyenes lelkületben áll, amely nem jár „görbe utakon”. Becsületes az, akinek beszéde és cselekedete mögött nincsen „hátsó gondolat”, „kiskapu”, akinél a külső magatartás és a belső meggyőződés teljes összhangban van.

Talán még egyszerűbb, ha a becsületesség fogalmát annak ellentétéből, a „becstelenségből” kiindulva próbáljuk megközelíteni. Ha a becsületesség nem más, mint egyeneslelkűség, akkor a becstelenség bizonyosfokú „görbelelkűséget”, a külső magatartás és a belső meggyőződés közötti ellentétet jelenti.

A becstelenség fajai

1. Nem véletlen, hogy az első cserkész-törvény az egyeneslelkűséget a mondat második felében a következő szavakkal teszi kézzelfoghatóvá: „... és feltétlenül igazat mond.” Valóban, a görbelelkűség leggyakoribb formája abban nyilvánul meg, hogy szavaink nem felelnek meg belső érzelmeinknek, tudásunknak; vagyis abban, hogy hazudunk.

Itt jó rámutatni egy érdekes kettősségre: Míg a legtöbb embernek a görbelelkűségnél a hazugság jut eszébe, a hazugságot, mások becsapását általában mégis a becstelenség legenyhébb formájának szokták tartani. Pedig – bárannyire túlzottnak hangzik is ez a kijelentés – egész társadalmi életünk az igazmondáson alapul. — Ennek megvilágítására tanítványaimmal a következő „játékot” szoktam játszani:

„Képzeljétek el, hogy olyan országban éltek, amelynek legfőbb törvénye: „Ne mondj igazat!” Kísérleljétek meg ennek az alaptörvénynek következetes alkalmazására felépíteni az ország társadalmi rendjét.”

Csakhamar rájönnek arra, hogy ez lehetetlen. Ott, ahol a másiktól csak azt tudom, hogy az, amit mond, nem igaz, ott nincs többé társadalmi élet, sőt semmiféle emberi élet sem. Ha csak azt tudom pl., hogy amit a pék szállít minden, csak nem kenyér (ahogyan állítja), vagy hogy a vonat minden állomásra és minden más időben befuthat, csak akkor és oda nem, ahogy az a menetrendben áll stb., akkor nincs többé „emberi” élet, akkor minden rend felborul. Az emberi társadalom berendezése ugyanis arra épül, hogy a másik szavának hinni lehet. Más szóval: Csak ott lehet „hazudni”, ahol az igazmondás a normális magatartás. Innét érthető, hogy a hazugság miért alapjaiban ingatja meg a társadalmat.

Lehet, hogy egyesek csak legyintenek erre a „játékra”. Pedig érdemes ezen a tényen elgondolkodni. Akkor talán nem vennénk olyan könnyedén a füllen-

tést, a „szükséghezugságot” s a hazugságnak megannyi „szalonképes” fajtáját.

2. A hazugság egyik ilyen „szalonképes formájával” külön is szeretnék foglalkozni. Elméleti magyarázat helyett azonban ismét inkább példával világítsuk meg a gondolatot.

Nemrégiben egyik növendékünknek orvoshoz kellett mennie. Mivel az orvos a másik városban lakott, ahová csak autóbusszal lehet eljutni, a szülők megfelelő összegű zsebpénzzel látták el a fiút. El is indult az orvostól meghatározott napon, de csakhamar visszatért azzal, hogy „lekéste az autóbust”. — Később derült ki, hogy ez ugyan „igaz” volt, de csak „félíg”. Néhány nap múlva ugyanis a fiú édesanyja szemrehányást tett a vezetőségnek, miért nem engedték el a fiát hamarabb, hogy le ne kesse az autóbust. Csodálkozó kérdésünkre a gyerek elmondta, hogy őt ugyan idejében elengedték, de olyan lassan ment, hogy lekésse az autóbust. Miért? Mert a pénzt, amit szüleitől az autóbusra kapott, másra költötte el.

Hazudott a gyerek? Erre a kérdésre nehéz egyértelmű választ adni. Vítán felül áll, hogy hazudott édesanyjának, amikor azt mondta, hogy a z é r t késte le az autóbust, m e r t nem engedték el idejében. — De hogyan állunk a történet első részével, amikor visszajött az internátusba azzal, hogy „lekéstem az autóbust”? Itt mégiscsak igazat mondott, hiszen valóban lekéste.

Ennek ellenére mindenki érzi, hogy ez a mondat „önmagában” igaz, összefüggését tekintve azonban mégsem. Ő ugyan nem mondotta, de azt a benyomást keltette, mintha azért késte volna le az autóbust, mert a vezetők későn engedték el. Az igazi okot, hogy ti. a pénzt másra költötte el, már nem mondta meg. A hazugságnak ezt a formáját nevezzük „fél igazságnak”.

Ne higgyük, hogy ilyen fél igazságokat csak gyerekek találhatnak ki. Vizsgáljuk meg, mivel szoktuk magunkat kimenteni, ha elkésünk munkahelyünkről, vagy ha más kellemetlen helyzetbe kerülünk. Talán még büszkéik is vagyunk — hogy lám, milyen „tisztessegesen” oldottuk meg a kérdést. Pedig „fél-igazság” nincsen. Aki az igazságnak csak a felét mondja el s ezáltal tudatosan félrevezeti a másikat, az teljes hazugságot követ el.

3. Hazudni azonban nemcsak szóval, hanem viselkedéssel, magatartással is lehet. Sokszor előfordul, hogy viselkedésünk, magatartásunk homlokegyenest ellentétben áll azzal, ami bennünk végbemegy. Ezt a kettősséget nevezi Jézus farizeizmusnak, ezt ostromozta oly sokszor és olyan keményen. Meszelt sírhoz hasonlította az ilyen embert: kívülről ugyan fehér, de belülről tele van rothadással (Mt 23,27).

Kempis Tamás „Krisztus követése” című könyvében azt a tanácsot adja olvasóinak, hogy igyekezzenek „lenni”, nem pedig „látszani”: Non videri, sed esse. — Ha a középkor nagy lelki írója ebben fedezi fel a keresztény magatartás egyik lényeges jellemző vonását, akkor a farizeizmust a mondat megfordításával így lehetne körülírni: „Non esse, sed videri”, nem lenni, hanem (csak) látszani.

Ki ne szeretné, ha a többiek többre tartják, mint ami valójában? A társadalmi életben bevett szokás, hogy valakit „feljebb titulálnak”, mert ez általában mindenkinek jólesik. A reklámok, az újsághirdetések mind ezt a magatartást sugallják: ha nem is vagy fiatal, legalább öltözködéssel, kozmetikai „segéd-eszközökkel” keltsd azt a látszatot, mintha fiatal lennél. Melyikünk tud ellenállni a „farizeizmus” e fajtájának? S milyen büszkék vagyunk, ha valaki fiatalabbnak tart, mint amilyenek valóban vagyunk. „Látszani”, ha már nem „lehetünk”!

Ki ne szégyellené, ha nem üti meg azt a mértéket, amelyet önmaga vagy mások elvárnak tőle? Ilyenkor is gyakran engedünk a kísértésnek, hogy azt, amit a valóságban nem értünk el, legalább látszatra elérjük. A dolgozatírásnál való csalástól egészen a doktori cím vagy más „rang” megvásárlásáig érvényesül ez a látszatra-törekvés.

4. Van a farizeusi magatartásnak másik fajtája is, amiről kevesebbet beszélnek mint a „többnek-látszásról”, pedig gyakrabban előfordul, mint ahogyan gondoljuk. Nem egy ember kevesebbnek akar látszani mint ami. Ez a kijelentés első pillanatra mehökkenthet. Egy példa azonban jól megvilágítja gondolatunkat.

Iskolában gyakran megtörténik, hogy egy-egy jó tanuló „nem mer” jól felelni, még akkor sem, ha tudja a leckét, nehogy a többiek „strébernek” tartsák. Inkább hajlandó rossz jegyet zsebre vágni, nehogy társai kizárják a közösségből. — Gyerekes magatartás? — Az első cigaretta, az első lopás igen gyakran ennek a magatartásnak a rovására írandó, egészen a kábítószeres első — és sajnos legtöbbször nem utolsó — „kipróbálásáig”.

Egyesek talán csodálkoznak, hogy példáink a gyerekek vagy az iskola életéből származnak. Az olvasók felnőttek, s esetleg azt a következtetést vonják le, hogy mindez rájuk már nem vonatkozik, ők már kinőttek a gyerekcipőből. — Eljárásomnak két fő oka van. Munkaterületem, életemem az iskola, a nevelés. Természetes tehát, hogy elsősorban a gyermekek életét figyelem. Kétségtelen, hogy meg lehetett volna változtatni a példákat. Tudatosan nem tettem, mert — s ez a második ok — ezeken a példákon keresztül érzékelhetjük, hogy az, amit mi, felnőttek a gyerekeknél oly könnyen elítélünk, a mi életünkben is nagy szerepet játszik.

Ki ne nevetett volna már társaságban olyan viccen, amelyet egyébként ő maga semmiképpen el nem mondana? Ki ne szégyellte volna hitét, vallásos meggyőződését olyan környezetben, amely nem az ő véleményét vallotta? Ki ne hivatkozott volna már arra, hogy „mit mondanak majd a szomszédok?” stb.

Krisztusibb becsületesség felé

1. Boros László „Az emberben felénk hajló Isten” című könyvében az első fejezet „Elmélkedés az igazlelkűségről”. Bevezető soraiban írja: „Nézzük meg először saját életünket őszintén. Vannak benne becsületes, világos és nyílt pil-

lanatok. De nem ez a létállapotunk. . . . Mindennapunk messzemenően hazugság. Szinte egész életünkben hazudunk magunknak. Mindannyian álarcot hordunk. . . . A „hazugság“ kifejezés itt nem annyira a tények tudatos meghamisítását jelzi. . . . Inkább valami központi jellegű, létünkben gyökerező folyamatra vonatkozik: egész életünk igaztalanságára. . . . Életünk nagy mértékben azzal telik, hogy „kitérünk“. – Az ember élete végső soron – akárhogy vesszük is – mégiscsak törekvés a végtelen felé. . . .“

A becsületesség „természetes“ erény, ezért megtaláljuk és sokszor meg is csodálhatjuk régi és modern sztoikusok életében. Természetes abból a szempontból is, hogy a keresztények sincsenek felmentve alóla. Ellenkezőleg, Boros sorai rávilágítanak teljes távlataira, utalnak végső gyökereire. Az élethazugság, az „alapvető becstelenség“ Istennel szembeni kettősségünkől ered. S a Vele való kapcsolatban található meg végső támaszát az ember.

Aki nem ápolja az első részben ecsetelt becsületességet, az ne csodálkozzék, ha egy szép napon észreveszi, hogy nemcsak szavai, viselkedése, hanem egész élete hazugsággá lett. Nem képes elviselni önmagát, s jaj, ha az emberek egyszer megismernék valódi énjét! Ezért mindennap több kendőzésre, „sminkre“ van szüksége, hogy megőrizhesse a látszatot.

Boros idézetéből azonban azt is észrevehetjük, hogy a becsületesség, az igazlelkűség alapján véve nem más mint alázatosság. Ennek a szónak egyesek előtt ma igen rossz híre van: valami sunyi, csúszó-mászó lelkületet látnak mögötte. Pedig az alázatosság a legnemesebb értelemben vett becsületesség: az ember se többnek, se kevesebbnek nem akar látszani, mint amilyen.

Az ilyen, mély értelemben vett egyeneslelkű személy mindenekelőtt elfogadja önmagát. Mert önmagunk elfogadása nem gyáva megalkuvás, nem alibi és nem is kibúvó a hibáink elleni harc alól. Önmagunkat elfogadni annyi, mint Isten előtt elismerni természetünkkel, képességeinkkel együtt járó korlátainkat is. Egyenes lélekkel felfedezni mindazt amit már kaptam, amire eljutottam: nem szépítem magam, de nem is akarok „kevesebbnek látszani“. Ugyanakkor törekszem a szebbre, a nemesebbre. Elfogadom, hogy „úton vagyok“, hogy még nem értem el a célt, s nem szégyellem, hogy magasabb ideál felé töreksem.

2. Mindebből az is érthető, hogy a keresztény igazlelkűsége nem pusztán sztoikus következetességből vagy kanti önértékelésből fakad. Kant szerint az „igazságszeretet a személyiség erkölcsi önállításának erénye“. Ilyen felfogás erőforrást is jelenthet, de csapda is lehet. A pusztán önértékelésre, önállításra alapuló becsületesség megrekedhet saját belátásainknál, vágyainknál, zárva maradhat Isten, az igazi Végtelen előtt.

A hívő tudja, hogy Istenben nincs kettősség. A Fiú kinyilatkoztatta a teljes igazságot (vö. Jn 8,26.32): Istenben teljes az egység, nincs különbség a lét és látszat között, Ő az osztatlan igazság és egység, amire nekünk is törekedni kell. „Az igazlelkű ember külső és belső egység, mint ahogy egység az Isten“ (K.

Hörmann: Lexikon der christlichen Moral). Istentől kap erőt, hogy „becsületes pillanatai” minél inkább uralkodjanak életében, átjárják léte minden zugát.

3. A mélyhitű ember azzal is egyeneslelkű, hogy a másikat is olyannak fogadja el mint amilyen. Nem véletlen, hogy Jézus a farizeusi lelkület jellemvonását abban jelöli meg, hogy meglátja a másik szemében a szálkát, de nem veszi észre a sajátjában a gerendát (vö. Mt 7,3).

Aki nem igazlelkű, nem őszinte önmagához, az szívesen játsza meg a bírót, szívesen tör pálcat mások felett. Ha nem is tudatosan, de ténylegesen ezzel is saját kiválóságát akarja kiemelni.

A keresztyény fülében kell hogy csengjen szent Pál intése: „Hagyjátok el tehát a hazudozást, beszéljen mindenki őszintén embertársaival, hiszen tagjai vagyunk egymásnak” (Ef 4,24-25).

Jézus szerint pedig annyira Istennek kell betöltenie életünket, hogy embertársainkhoz való viszonyunk áttetsző, kristálytisza legyen. Vagyis a gyakorlatban eszünkbe se jusson a csalás, a hazugság lehetősége. Ahol még esküre lehet szükség, ott valami nincs rendjén az egymásközötti kapcsolatban. Maga az eskü nem rossz, hanem a gyökér, ami kiválthatja: a kölcsönös bizalmatlanság, a becstelenség lappangó fullánkja. Jézus ezt akarja kiirtani tanítványai szívéből. Mindenki érezze, hogy az ő igenjük valóban igen, az ő nemjük pedig nem. Ahol erre eljutnak, ott nincs szükség esküre (Mt 5,33-37; Jak 5,12).

4. A cserkész, aki itt a „tisztességes pogányt” jelképezi, nemcsak „egyeslelkű”, nemcsak egyszerűen „megmondja az igazat”, hanem „feltétlenül” jár így el.

Akkor is, ha ez kellemetlenségekkel, hátrányokkal jár?

Sok ember minden gondolkodás nélkül aláírná mindazt, amit eddig a becsületességről írtunk, csak a „feltétlenül”-nél habozna. Hát nem butaság, ha „enynyire” becsületes valaki?

Egytől mindenesetre óvakodnunk kell: a becsületesség hangsúlyozása nem tehet bennünket fanatikussá. Már az igazi „tisztességes pogánytól”, még inkább az alázatos keresztyénytől a „fiat iustitia, pereat mundus” („vesszen bár a világ, csak az igazság győzzön!”) lelkülete éppúgy távol áll, mint a becstelenség félvállról-vétele. Aki azonban csak addig becsületes, amíg haszna van belőle, az lehet jó üzletember, de másis elárulta a becsületesség erényét. Ez a veszély a vallásos embereket is környékezi. Hányan próbálják lelkiismeretüket avval elhallgattatni, hogy „jó cél érdekében járnak el”.

A keresztyény ember legfőbb erénye és végső ismertetőjele nem a becsületesség, hanem a szeretet. A mindennapi életben azonban a becsületesség a másik iránti szeretetem első bizonyítéka. Lehetnek persze az életben pillanatok, amikor el kell hallgatnunk valamit, mint ahogy életünket is oda kell adni, a feltétel nélkül vállalt igazságért. A szeretet alkotja a végső mércét a becsületességre való törekvésnél is. Sem a „hallgatás”, sem pedig a „szókimondás” ne fakadjon kényelemből vagy gyávaságból, hanem őszinte szeretetből.

A becsületesség gyöngyszem, amely a keresztyény szeretet foglalatában nyeri el teljes ragyogását.